

France M. Dolinar

CERKVENOUPRAVNA UREDITEV SLOVENSKEGA PROSTORA DO
USTANOVITVE SLOVENSKE METROPOLIJE 1968*Predavanje na sestanku zgodovinske-
ga društva Ljubljana, 3. marca 1994.*

Na god sv. Cecilije, dne 22. novembra 1968 je papež Pavel VI. podpisal listino, s katero je **ustanovil samostojno slovensko pokrajino**.¹ S tem je bil uresničen dolgoleten sen slovenskih katoličanov za cerkvenoupravno samostojnost znotraj Katoliške cerkve. V tej listini je papež med drugim zapisal: "Ko se je ... zboru jugoslovanskih škofov zdelo primerno v blagor in korist vernikov, da se na ozemlju Slovenije ustanovi nova cerkvena pokrajina ... smo z našo vrhovno oblastjo ustanovili na ozemlju Slovenije cerkveno pokrajino, imenovano ljubljansko, katere metropolitni sedež bo ista ljubljanska Cerkev".² Prvi metropolit novoustanovljene cerkvene pokrajine je postal ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik. Novi metropoliji je bila kot sufragana priključena lavantinsko - mariborska škofija.

Kaj je pravzaprav **metropolija** ali po slovensko cerkvena pokrajina, včasih tudi cerkvena provinca? Zakonik cerkvenega prava jo danes opredeljuje kot upravno enoto Katoliške cerkve, ki obsega škofije določenega ozemlja. Namen tega združevanja je poenotenje pastoralne dejavnosti glede na osebne in krajevne razmere. Metropolijo določi in potrdi papež. Na čelu cerkvene pokrajine je nadškof - metropolit, ki v podrejenih škofijah nadzoruje pravovernost in cerkveno disciplino, opravlja naloge, ki mu jih določi Sveti sedež, s papeževim dovoljenjem pa sme opravljati tudi kanonično vizitacijo in določiti škofijskega upravitelja.

Zakonik cerkvenega prava je seveda uzakonil zaključno fazo nekega razvoja od skorajda neomejene oblasti metropolitov v preteklosti, k postopnemu zmanjševanju njihovih pristojnosti v korist rimskemu papežu. Oblast metropolitov sta bistveno okrnila že tridentinski (1545-63) in prvi vatikanski cerkveni zbor (1869-70), avstrijske in nemške škofove, vključno z metropoliti, pa so v roke papežev popolnoma izročile jožefinske cerkvene reforme v Avstriji (1780-90) in sekularizacija v Nemčiji (1803).

Popolnoma **neodvisni od papeža** so bili v srednjem veku predvsem tisti metropoliti, ki so bili istočasno tudi svetni knezi. Tako je n.pr. salzburški nadškof kot metropolit in primas Germaniae sam, brez predhodne odobritve Rima, ustanavljal nove škofije, jim določal teritorij in opredeljeval pristojnosti njihovih škofov z ozirom na svoje lastne potrebe, oziroma na potrebe salzburške nadškofije. Prav tako je sam imenoval, posvečal in nastavljal škofove. V tistih škofijah, ki so bile ustanovljene na ozemlju takratne salzburške nadškofije, pa je ravnal s podrejenimi škofi kot s svojimi generalnimi vikarji s škofovskim posvečenjem in ne kot z ordinariji podrejenih mu škofij. To velja za vse tri škofije ob robu slovenskega narodnostnega prostora, krško, lavantinsko in sekovsko škofijo.

Metropolija združuje torej škofije nekega zaokroženega ozemlja v novo cerkvenoupravno enoto med škofom in vrhovnim vodstvom Cerkve oziroma papežem. Sedež metropolita, ki je vedno nadškof (ni pa vsak nadškof tudi metropolit), je praviloma v glavnem mestu pokrajine. Na vzhodu so se metropolije razvijale hkrati z upravno delitvijo države na province. Na zahodu pa so se po razpadu zahodnorimskega cesarstva in pogostim menjavanjem upravnih in državnih

¹ France M. Dolinar, Slovenska cerkvena pokrajina (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 11), Ljubljana 1989, 213-215 (citirano: AES 11/1989).

² AES 11/1989, 215.

³ Dober zgodovinski in teološki pregled problematike v Theologische Realenzyklopädie, Band XIX., Berlin 1990, 110-147 (Kirchenverfassung). Za slovenske razmere: AES 11/1989 in članek Metropolija v Enciklopediji Slovenije, 7. zvezek, Ljubljana 1993, 109.

⁴ Zakonik cerkvenega prava, Ljubljana 1983, kan. 431-438 (str. 203-207).

meja razvijale deloma ločeno od trenutnih notranjeupravnih državnih struktur in so se le tem prilagajale šele naknadno. Metropolitje praviloma niso segale čez državno mejo. Poznejši razvoj je prinesel občasno tudi nekatere izjeme. Tako je n.pr. ljubljanska škofija v Jugoslaviji po prvi svetovni vojni formalno še vse do leta 1933 spadala v goriško cerkveno pokrajino z metropolitanskim sedežem v Gorici, torej v Italiji.

Poleg svoje cerkvenoupravne funkcije, pa je metropolija odigrala pomembno vlogo tudi na političnem področju. V srednjem veku je bila metropolija namreč čisto **eden od stebrov državne suverenosti**. Interes svetnih vladarjev je vedno bil, da bi škofje njihovih držav ne bili podrejeni cerkvenim predstojnikom v tujini. Samostojnost in neodvisnost metropolitov od papeža so favorizirali zlasti tisti vladarji, ki so načrtovali lastno nacionalno Cerkev, oziroma so samostojnost metropolitov uporabili kot orožje proti vmešavanju Svetega sedeža in konkretno papeža v cerkvene in politične razmere v državi. To jim je seveda uspevalo toliko bolj, ker si je večina evropskih vladarjev izborila od papeža pravico, da na ozemlju svoje države sami imenujejo škofe. Papež jih je mogel le potrditi. In čeprav je teoretično imel možnosti neprimerne kandidata odkloniti, je bil nasproti svetnemu vladarju večinoma brez moči in ni mogel uporabiti veta. Poleg drugih sredstev prisile, so imeli svetni vladarji v svojih rokah predvsem finančno vzdrževanje cerkvenih dostojanstvenikov. Jasno je, da so si vladarji za škofijska mesta izbirali svoje ljudi, in to ne pod pastoralnim vidikom, kot bi rekli teologi danes. Pri izbiri škofov so odločali izrazito državni in politični interesi. Pri utrjevanju svoje oblasti so zlasti francoski kralji in Habsburžani namenili posebno pozornost preureditvi metropolitanske uprave tako, da je kar najbolj odgovarjala njihovim strateškim in političnim ciljem.

Ta vdor politične oblasti na cerkvenoupravno področje je bil toliko lažji, ker vodstvo Cerkve ni imelo vedno enotnih in jasnih stališč do upravne razdelitve cerkvenih struktur v posameznih deželah. Različno gledanje na ureditev cerkvene uprave na ozemlju današnje Nemčije je n.pr. že sredi 8. stoletja razdvojilo celo dva svetnika. Anglosaški menih sv. Bonifacij (673/741-754) je kot papežev legat za Nemške dežele načrtoval enotno, strogo centralistično metropolijo.⁵ Pri uresničevanju svojih načrtov pa je ob opatu, in nato salzburškem škofu sv. Virgilu (700/745-784) trčil na irsko meniško dediščino, ki je svojo cerkvenoupravno organizacijo gradila na monastičnem izročilu irske Cerkve.⁶ Spor, ki je zaradi tega nastal med njima, je Rim rešil v prid Virgilu, morda tudi za to, ker je pri Bonifaciju vendarle čutil preveliko koncentracijo moči v metropolitovi roki.

Pomena samostojnosti na cerkvenem področju so se zavedali tudi tisti državniki, ki so si prizadevali za politično osamosvojitve in ustanovitve svoje lastne države. Zato sta si n.pr. kneza Rastislav in Kocelj tako prizadevala za samostojno metropolijo znotraj njihovih kneževin, ki bi bila neodvisna od salzburškega, torej nemškega nadškofa in metropolita. V tem je veličina in seveda tudi že jabolko spora Metodove panonske nadškofije. Oster boj nemških škofov proti Metodu se ni odvijal na ravni cerkvenega nauka ali pravovernosti. Tudi ne na ravni cerkvene organizacije, saj je bil rimski papež glede tega ves čas na Metodovi strani. Tu je šlo za politični boj. Šlo je za boj proti samostojnosti Rastislavove in Koceljeve države. Nemški škofje so v tem boju nastopali kot svetni knezi v interesu nemške države, kateri so pripadali. Zato so morali nujno pasti vsi trije, Rastislav, Kocelj in nazadnje še Metodova nadškofija.

S tem v zvezi se nam seveda poraja vprašanje, zakaj se je želja po narodovi združitvi in po **politični osamosvojitvi** Slovencev rodila tako pozno in bila uresničena šele pred nedavnim? Gotovo ne zato, ker ne bi imeli v preteklosti v svoji sredi sposobnih mož. Vzrokov zato je nedvomno več. Eden od tehničnih razlogov pa je tudi ta, da nas je politična oblast tako rekoč na začetku naše zgodovine tudi v cerkvenem pogledu tako nesrečno razdelila. Po odločitvi Pipina leta 796, oziroma Karla Velikega 811, je bila večina slovenskega ozemlja razdeljena med nadškofiji v Ogleju in Salzburgu, oba nadškofa pa sta bila istočasno tudi metropolita. Slovenci smo predstavljali le majhen, neznaten odstotek prebivalstva v popolnoma nemški salzburški,

⁵ Leto svetnikov, II. zvezek, Ljubljana 1970, 549-554.

⁶ Leto svetnikov, IV. zvezek, Ljubljana 1973, 387-390.

⁷ Dokumenti o Cirilu in Metodu so zbrani v: Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 7, Ljubljana 1985 z naslovom Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih ob 1100 letnici Metodove smrti.

⁸ Sufragani salzburškega metropolita so bili škofje v: Regensburg, Passau, Freising, Brixen (990), Säben (990), Krka

oziroma italijanski oglejski metropoliji,⁹ ne glede na to, da je bil prav Oglej v tem času obnem "največja slovenska škofija".¹⁰ Meja med obema nadškofijama in istočasno med obema cerkvenima pokrajinama (metropolijama) je za več kot tisoč let postala reka Drava.

Nič bolje se ni godilo prekmurkim Slovencem, ki so bili vse do Jožefa II. preko škofij v Győr(u), Veszprem(u) in Zagrebu priključeni najprej metropoliji v Ostrogonu (Esztergon), po ustanovitvi nove metropolije v Kalosci leta 1180 pa so¹² Slovenci v t.im. "Districtus Transmuranus" skupaj z zagrebško škofijo bili pridruženi le tej.

Z ustanovitvijo salzburških miniaturnih škofij v Krki, Št. Andražu v Labodski dolini in v Sekovi Slovenci nismo ničesar pridobili. Nobena od teh škofij namreč ni bila slovenska, škofje pa zaradi svoje popolne podrejenosti salzburškemu nadškofu tudi niso imele praktično nobene možnosti za uresničitev svojih lastnih pobud na pastoralnem področju.¹³ Kako ljubosumno je salzburški nadškof čuval svoje pravice, je dokazal že ob primeru pokrajinskega škofa Ožbalta pri Gospe Sveti. Ko se je ta mimo salzburškega nadškofa obrnil direktno na rimskega papeža, je salzburški nadškof ustanovo pokrajinskih škofov pri Gospe Sveti preprosto ukinil.

Prvo večjo spremembo v cerkveni upravi na Slovenskem je prinesla **ustanovitev ljubljanske škofije** leta 1461 (cesarska), oziroma 1462 (papeževa potrditev). Vendar Ljubljana v tem času še ni mogla prevzeti vloge osrednje slovenske škofije, ker zaradi nasprotovanja oglejskega patriarha ni dobila zaokroženega ozemlja v slovenskem narodnostnem prostoru. Cesar ji je mogel dodeliti le tiste župnije na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, nad katerimi je imel sam patronat. Na ta način je nastala umetna tvorba sedmih, med seboj nepovezanih otokov župnij, ki so bile dodeljene ljubljanski škofiji. Zaradi patriarhovega nasprotovanja novi škofiji, se ljubljanski škof ni vključil v oglejsko metropolijo, ampak je papež ljubljansko škofijo neposredno podredil Svetemu sedežu.

Novo podobo cerkveni upravi v osrednjem slovenskem prostoru so dale **terezijansko-jožefinske reforme**. Zanimivo je, da je pri reorganizaciji cerkvene uprave **Marija Terezija** (1740-1780) jasno vedela kaj hoče in kaj si sme na tem področju dovoliti. Marija Terezija je hotela predvsem za habsburški del oglejskega patriarhata samostojno škofijo s sedežem na habsburškem ozemlju in jo je tudi dobila. Patriarh je namreč že od leta 1236 bival v Benečanom podrejenem Vidmu. Ko je Marija Terezija predlagala spremembe škofijskih meja in naletela na odločen odpor pri avstrijskih škofih in v Rimu, je takoj odnehala. Brez posebnih težav pa je leta 1749 dosegla ustanovitev apostolskega vikariata za habsburški del oglejskega patriarhata s sedežem v Gorici. Leta 1751 je bil oglejski patriarhat končno ukinjen. Namesto njega sta bili ustanovljeni dve nadškofiji, **goriška** za habsburški del patriarhata s sufragani v škofijah: Como, Trento, Trst in Pičan, ter **videmska** za beneški del patriarhata s sufragani v škofijah: Padova, Vicenza, Verona, Treviso, Ceneda, Belluno-Feltre, Concordia, Koper, Novigrad in Poreč-Pulj. Ljubljanski škof je vključitev v goriško metropolijo odklonil (najprej Ernest Amadej grof Attems in za njim Leopold Jožef grof Petazzi). Na ponovna posredovanja goriškega nadškofa Rudolfa Edlinga (1774-1784) v Rimu in na Dunaju, naj ga ljubljanski škof prizna kot svojega

(Gurk. 1072). Seckau (1219). Lavant (1228). Chiemsee (1215). Berchtesgaden (1455). Dunaj (1469) in Dunajsko novo mesto (1469). Prim.: Atlas zur Kirchengeschichte, Freiburg (Herder) 1978, karta 46.

⁹ Sufragani oglejskega metropolita so od leta 1132 bili škofje v: Pula, Trst, Poreč, Pičan, Novigrad, Concordia, Treviso, Ceneda, Belluno, Feltre, Padova, Vicenza, Trento, Mantova (se odcepi 1453), Verona, Como in od leta 1180 še Koper. Prim.: Pio Paschini, Storia del Friuli, Udine 1975, 258.

¹⁰ Pregledna karta teritorialne razsežnosti oglejskega patriarhata v posameznih zgodovinskih obdobjih v prvi izdaji: Lexikon für Theologie und Kirche. 1. zvezek, Freiburg 1930, 584.

¹¹ Ostrogonski (Esztergon) nadškof je bil prvi metropolit na Madžarskem, ki so mu bile do ustanovitve nove metropolije v Kalosci podrejene vse madžarske škofije. Leta 1239 je dobil častni naslov Primas Madžarske. Od leta 1180 so bili ostrogonskemu metropolitu kot sufraganu podrejeni škofje v škofijah: Győr, Veszprem, Pécs, Nitra, Vác in Egger. Od leta 1777 je bila metropoliji pridružena še novoustanovljena škofija Szombathely, v kateri so bili iz škofij Győr in Zagreb združeni prekmurški Slovenci.

¹² Sufragani Kalosce so bili: Zagreb, Djakovo, Csanád, Nagyvárad in Gyne Fehérwary (Alba Julia). Nekaj časa so bili metropolitu v Kalosci podrejeni tudi škofje v Bosni, Kninu in Subotici.

¹³ AES 11/1989, 11.

¹⁴ France M. Dolinar, Misijonske metode Salzburga in Ogleja in njihove posledice za delo svetih bratov, v: Bogoslovni vestnik, 45 (1985) 139-153.

¹⁵ Celotna problematika v: Prvi goriški nadškof grof Karel Mihael Attems (1752-1774) med rimsko kurijo in habsburško državo. II. del, Zbornik predavanj, Gorica 1990.

metropolita, si je škof Janez Karel grof Herberstein (1772-1787) v zadevah, ki so v pristojnosti metropolita (n.pr. drugostopenjsko sodišče v cerkvenih zadevah), izbral ostrogonskega nadškofa. Šlo je za svojevrsten Herbersteinov protest proti cerkveni politiki Gorice in Rima, ki sta zavestno ohranjala anahronistične meje nekdanjega oglejskega patriarhata na habsburškem ozemlju, čeprav so bile te meje v nasprotju z vsemi načeli urejene in učinkovite pastoralne dejavnosti, o kateri je govoril že tridentinski cerkveni zbor in ki je bila v tem času tako pri srcu prenoviteljem v duhu italijanskega duhovnika in učenjaka Ludovika Muratorija.

Za razliko od Marije Terezije pa **Jožef II.** (1780-1790) glede reorganizacije cerkvene uprave v habsburških deželah ni imel tako jasne predstave, kot njegova mati. Človek ima občutek, da večkrat ni prav vedel, kaj hoče in da je velikokrat "v imenu racionalizma" ravnal popolnoma iracionalno. Dokaj posrečene so bile njegove reforme župnijskih meja, ki so jih izvedli v letih 1782 do 1785. Ugodno so jih sprejeli škofje, duhovniki in verniki.¹⁶ Vse drugače pa je bilo z reorganizacijo škofijskih meja. Tu je bilo v igri preveč različnih interesov, ki jih ni bilo mogoče vedno uskladiti med seboj.

Ljubljanski škof Janez Karel Herberstein je Jožefu II. malodane vsilil primerno rešitev teritorialnega preoblikovanja ljubljanske škofije, ki se je umaknila s Štajerske in Koroške in prevzela vse župnije na Kranjskem. Tako je Ljubljana postala osrednja in obenem največja slovenska škofija in s tem prvič v svoji zgodovini dobila možnost, da bi se ob bolj naklonjenih političnih razmerah lahko razvila v osrednjo cerkvenoupravno ustanovo na Slovenskem.

Žal Jožef II. ni imel jasne vizije, kaj hoče doseči s preoblikovanjem škofijskih meja v notranjeavstrijskih deželah. Ko so iz še ne čisto pojasnenih razlogov odstopili od načela, da naj ima vsaka dežela svojo in to eno samo škofijo, je Jožef II. tudi glede preoblikovanja škofijskih meja ravnal preveč čustveno in premalo premišljeno. Za vsako ceno je hotel zlomiti odpor slehernega, ki se mu je postavil po robu, ali je zgolj izrazil svoje pomisleke proti načrtovanim spremembam in to tudi takrat, ko je bilo to na škodo stvari same. Ta Jožefova iracionalnost je prišla najbolj do izraza pri goriški nadškofiji.

Jožef II. je za notranjeavstrijske dežele sicer načrtoval **samostojno cerkveno pokrajino** s sedežem v Gradcu kot glavnem mestu notranjeavstrijskih dežel. Upošteval je torej načelo, ki je bilo v Cerkvi v veljavi že vse od antike naprej, namreč, da naj bo sedež metropolita v glavnem mestu dežele. K takšni odločitvi so Jožefa II. sicer vodili politični razlogi in njegovo prizadevanje za centralizacijo državne uprave, vendar je bila načrtovana graška metropolija tudi z vidika cerkvene uprave smiselna in posrečena. V graško metropolijo naj bi se vključile krška (Gurk), lavantinska, novoustanovljena leobenska, ljubljanska in goriška škofija. Gorica bi bila tako degradirana iz nadškofije na raven navadne škofije. V graško metropolijo bi bila torej razen koprske škofije in prekmurskih Slovencev prvič vključena večina slovenskega narodnostnega prostora.

Načrtovani graški metropoliji pa sta se odločno uprla salzburški in goriški nadškof. Proti salzburškemu nadškofu, ki se ni bil pripravljen odreči kar trem svojim sufraganom (Krka, Lavant, Sekau) in predvsem ne delu svoje nadškofije, je bil Jožef II. brez moči. Salzburški nadškof in metropolit je bil istočasno nemški deželni knez s svojo lastno kneževino in torej politično neodvisen od Jožefa II.

Drugače pa je bilo seveda z goriškim nadškofom, ki ga je imenoval deželni knez. Goriški nadškof je bil tudi v finančnem pogledu povsem odvisen od svojega vladarja. Ko se je nadškof Rudolf Jožef Gunekar Edling odločno uprl načrtovanim spremembam škofijskih meja in s tem tudi degradaciji Gorice od sedeža metropolije v navadno škofijo, mu je Jožef II. kratkomalo zaplenil celotno premoženje in ga prisilil k odstopu.¹⁷ Na pritisk cesarja Jožefa II. je papež Pij VI. nato 8. marca 1788 goriško nadškofijo ukinil in namesto nje povzdignil v **nadškofijo in sedež metropolije Ljubljano**.¹⁸ Celotno ozemlje nekdanjih škofij v Trstu, Kopru, Gorici in Pičnu je papež istega leta združil v novoustanovljeni gradiščanski škofiji (Gradiška ob Soči) in

¹⁶ O jožefinskih reformah kot celoti še vedno najbolj pregledno Radoslav Kušej, Joseph II. und die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs, Stuttgart 1908 (ponatis Amsterdam 1965).

¹⁷ Zgodovina Cerkve na Slovenskem, Celje 1991, 153-171. 18. AES 11/1989, 22.

¹⁹ AES 11/1989, 22.

²⁰ Bula "In universa gregis dominici cura" v: AES 11/1989, št. 14 (str. 117-136).

novo škofijo skupaj s senjsko modruško kot sufragane podvrgel ljubljanskemu metropolitu.²¹ Tokrat se torej Ljubljana prvič pojavi kot sedež metropolije.

Takšna nenaravna tvorba, ki je bila popolnoma izven konteksta načel jožefinskih cerkvenoupravnih reform, in istočasno popolnoma izven konteksta prenovitvenih prizadevanj cerkvene uprave na našem ozemlju s strani osrednjega cerkvenega vodstva v Rimu, seveda ni mogla dolgo obstajati. Ko so se politične razmere spremenile in se je cesar Franc II. leta 1806 odpovedal kroni Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, je bila²² zapečaten tudi usoda²³ ljubljanske metropolije. 17. septembra 1807 jo je papež Pij VII. ukinil.²⁴ Ljubljana in Gorica²⁵ sta postali navadni škofiji, neposredno podrejeni Svetemu sedežu. Enako tudi tržaška in koprška škofija,²⁶ ki sta se leta 1791 razdružili od goriško-gradiščanske škofije. Tako je ostalo do leta 1828/30, ko je papež Pij VIII. v širšem kontekstu preurejanja cerkvene uprave v Istri in Dalmaciji, obnovil goriško nadškofijo in ustanovil t.im. Ilirsko cerkveno pokrajino. Novi metropoliji so bili²⁷ kot sufragani pridruženi ljubljanski, tržaško-koprski, poreško-puljski in krški (otok Krk) škofje. Tudi pri tej ureditvi se seveda ni nihče oziral na narodnost. Slovenci so bili znotraj ilirske metropolije²⁸ pridruženi Hrvatom in Italijanom, znotraj salzburške so ostali še naprej podrejeni Nemcem²⁹ in znotraj ostrogoške metropolije Madžarom.

Politična razdelitev slovenskega ozemlja **po prvi svetovni vojni** je seveda narekovala tudi njegovo cerkvenoupravno preureditev. Na pritisk fašističnih oblasti je Vatikan razmeroma zgodaj urejal vprašanje škofijskih meja tudi na Italiji anektiranjem ozemlju. Do metropolitanske ureditve pa je bil v začetku zadržan. Šele leta 1924 je papež Pij XI. lavantinsko škofijo izločil iz salzburške metropolije in jo neposredno podredil sebi. Ljubljanska škofija je ostala formalno podrejena goriškemu metropolitu vse do leta 1933. Kako malo so v Rimu poznali konkreten položaj na zasedenem ozemlju, zgovorno priča dopis Koncilske kongregacije z dne 6. novembra 1923 ljubljanskemu škofu Antonu Bonaventuri Jegliču (1888-1930), v katerem ga sprašujejo, če se redno udeležuje sestankov škofov goriške metropolije. Na dopis je škof Jeglič kratko odgovoril 15. novembra 1923, da se sestankov ne more udeleževati, ker je "sedež goriške nadškofije³⁰ jzven političnih meja Jugoslavije in je kakršna koli komunikacija (z metropolitom) nemogoča.

V tem času pa se je že začela bitka za **samostojno slovensko metropolijo**. Celotno slovensko ozemlje, ki je pripadlo takratni Jugoslaviji, je državnopravno vendarle bilo enotno upravno področje, od 7. novembra 1929 dalje kot Dravska banovina. Ministrstvo vera v Beogradu je pri urejanju razmerij med pravoslavno Cerkvijo s patriarhom na čelu in katoliško³¹, katere predstavnik naj bi postal zagrebški nadškof (ta naj bi bil poslej vedno kardinal), Svetemu sedežu predlagalo, da naj bi ljubljansko in mariborsko škofijo priključili zagrebški metropoliji. Na predlog jugoslovanske vlade je takoj odločno reagiral ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. V pismu papežu Benediktu XV. je odločno zavrnil takšno rešitev in papežu predlagal ustanovitev samostojne slovenske metropolije s sedežem v Ljubljani in sufraganom v

²¹ Bula "Super specula militantis ecclesiae" v: AES 11/1989, št. 15 (str. 136-150).

²² Bula "Quaedam tenebrosa" v: AES 11/1989, št. 25 (str. 176-178).

²³ Papež Pij VI. je 12. septembra 1791 sedež gradiščanske škofije prenesel nazaj v Gorico. Bula "Recti prudentissimae consilii" v: AES 11/1989, št. 24 (str. 172-176).

²⁴ Bula "Ad supremum militantis ecclesiae regimen" v: AES 11/1989, št. 23 (str. 159-172).

²⁵ Koprsko škofijo je papež Leon XII. združil (ne ukinil) s tržaško z bulo "Locum beati Petri" 28. junija 1828, v: AES 11/1989, št. 26 (str. 178-186).

²⁶ Bula "In supereminenti apostolicae dignitatis specula" z dne 27. julija 1830 v: AES 11/1989, št. 27 (str. 187-189).

²⁷ O nedorečenosti jožefinskih reform na Koroškem in Štajerskem: France M. Dolinar, Načrti za reorganizacijo lavantinske škofije od Jožefa II. do Slomška, v: 130 let visokega šolstva v Mariboru (Zbornik simpozija), Maribor-Celje 1991, 55-64.

²⁸ Ivan Zelko, Zgodovinski pregled cerkvene uprave v Prekmurju, v: Zbornik ob 750-letnici mariborske škofije 1228.1978, Maribor 1978, 103-109; Stanislav Zver, Cerkevna pripadnost Prekmurja v zgodovini in priključitev prekmurskih župnij mariborski škofiji (tipkopis diplomske naloge na Teološki fakulteti v Ljubljani), Črna 1976/77.

²⁹ AES 11/1989, 31-32.

³⁰ France M. Dolinar, Jeglič in cerkvenopolitična vprašanja po letu 1918, v: Jegličev simpozij v Rimu (Simpoziji v Rimu, 8), Celje 1991, 320.

³¹ Zagreb je postal metropolija leta 1852 (bula papeža Pija IX. "Ubi primum placuit" z dne 11. decembra 1852). V hrvaško slavonsko cerkveno pokrajino so kot sufraganske spadale škofije Djakovo, Senj-Modruš in Križevci.

Mariboru. To bi bila edina pravična cerkvenopravna ureditev v Jugoslaviji tudi v odnosu do Hrvatov, ki že imajo tri cerkvene pokrajine, je v svojem pismu pribil škof Jeglič.³² Tokrat je torej prvič govoril o slovenski metropoliji.

Rim je Jegličeve razloge upošteval in vprašanje ustanovitve samostojne slovenske metropolije postavil kot eno izmed točk pri pogajanjih z jugoslovansko vlado glede konkordata. Ko sta konkordat 25. julija 1935 v Vatikanu podpisala državni tajnik Evgenij Pacelli (poznejši papež Pij XII.) v imenu papeža Pija XI. in jugoslovanski pravosodni minister ter varuh pečata dr. Ljudevit Auer v imenu kralja Petra II., je bila v konkordatu določena tudi ustanovitev slovenske metropolije s sedežem v Ljubljani in sufraganom v Mariboru. Presenetljivo pa je, da je ustanovitvi slovenske cerkvene pokrajine s sedežem v Ljubljani nasprotoval mariborski stolni kapitelj in proti njej pismeno protestiral v Vatikanu. Toda takrat so jim šli na roko (če smem biti nekoliko zloben) poslanci v jugoslovanskem parlamentu, ki konkordat Vatikana z Jugoslavijo niso ratificirali in so tako preprečili tudi ustanovitev samostojne slovenske cerkvene pokrajine leta 1935. Obe slovenski škofiji sta nato še naprej ostali neposredno podrejeni Svetemu sedežu. Tako je ostalo tudi še po drugi svetovni vojni.

Drugi vatikanski cerkveni zbor (1962-65) se je pri obravnavanju vprašanj povezanih s škofovsko službo v Cerkvi ponovno spoprijel z vprašanjem neposredno Svetemu sedežu podrejenih škofij in predlagal, naj se vključijo v najbližjo cerkveno pokrajino. To zahtevo so še zaostriili v osnutku prelogov novega zakonika cerkvenega prava.³⁴ In tako je postalo ponovno aktualno vprašanje slovenske metropolije. Nisem še uspel odkriti, kdo je prvi dal pobudo zanj. Morda se je porodila ob praznovanju 500 letice ustanovitve ljubljanske škofije. Ob tej obletnici je namreč papež Janez XXIII. povzdignil Ljubljano v nadškofijo brez sufraganov.³⁵ Predlog, ki je glede slovenske metropolije prevzel tekst neratificiranega konkordata iz leta 1935 pa so oblikovali v okviru jugoslovanske škofovske konference in ga poslali v Rim. Za vse pa je bilo presenetljivo, da se je mariborski stolni kapitelj ponovno izrekel proti ustanovitvi slovenske metropolije. Vendar jim zunanje okoliščine tokrat niso bile naklonjene.

Ustanovitev slovenske cerkvene pokrajine je nesporno **osrednji dogodek** v celotni zgodovini Katoliške cerkve na Slovenskem. Je uresničitev dolgoletnega sna malega slovenskega naroda po samostojnosti in svobodi. Je dokaz narodove zrelosti. Logična posledica tega dejanja, če se smem nekoliko poigrati s paralelami na političnem področju slovenskega naroda, je bila volja ljudstva, izražena na referendumu 23. decembra 1990 in udejanjena z razglasitvijo slovenske samostojnosti 26. junija 1991.

Slovenska Cerkev se je namreč že po slovesni razglasitvi metropolije v ljubljanski stolnici 19. marca 1969 začela na nek način pripravljati na svojo samostojnost. Danes nam zvenijo skorajda preroško besede mariborskega škofa dr. Maksimilijana Drževnika, ki je v svojem slavnostnem nagovoru ob njeni razglasitvi med drugim dejal: "Ustanovitev slovenske cerkvene province pomeni za nas danes potrditev naše narodne samobitnosti: da smo Slovenci samostojen narod, ki ima v zboru drugih krščanskih narodov svojo posebno nalogo (in) svoje zgodovinsko poslanstvo".³⁶

Ko je Italija končno priznala državno mejo med Jugoslavijo in Italijo, je papež Pavel VI. 12. oktobra 1977 nekdanjo koprsko škofijo razdružil s tržaško, ji dodelil celotno ozemlje dotedanje Apostolske administracije za slovensko Primorje in jo pridružil slovenski metropoliji.³⁷ Že pred

³² Dolinar, Jeglič in cerkvenopolitična vprašanja po letu 1918, 318.

³³ V II. členu, št. 5 konkordata je rečeno: "Cerkvena pokrajina ljubljanska (Labacensis) obsega ljubljansko nadškofijo, - sedanja škofija se povzdigne v nadškofijo - in podrejeno lavantinsko (Lavantina) s sedežem v Mariboru. // Ljubljanska nadškofija obsega svoje sedanje ozemlje v mejah kraljevine Jugoslavije, poleg tega se z njo združijo župnije ali deli župnij, ki so do sedaj spadale pod krško (celovško) škofijo (Gurcensis), in katerih apostolski administrator je sedaj ljubljanski škof. // Lavantinska škofija obsega vsa ozemlja, ki leži v mejah Jugoslavije in dokončno se ji priključijo župnije ali deli župnij, ki so nekdanj spadali pod krško škofijo, pod sekovsko (secoviensis) in somboteljsko škofijo (Sabariensis), v katerih apostolski administrator je sedaj ordinarij lavantinski". Rado Kušej, Konkordat. Ustava in verska ravnopravnost, Ljubljana 1937, 10-11.

³⁴ Papež je že med koncilom ustanovil posebno komisijo, ki je pripravljala tekst prenovljenega Zakonika cerkvenega prava. Prenovljeni zakonik cerkvenega prava je odobril in razglasil papež Janez Pavel II. leta 1983.

³⁵ Bula "Quandoquidem canonicorum" z dne 22. decembra 1961, v: AES 11/1989, št. 32 (str. 210-213).

³⁶ AES 11/1989, 36.

³⁷ AES 11/1989, št. 34 (str. 216-219).

tem so bile z državnimi mejami Republike Slovenije izenačene meje ljubljanske in mariborske škofije. Edina izjema je župnija Razkrižje, ki je "kot izjemen dokaz naklonjenosti in prijateljstva zagrebških škofov do Slovenije" še vedno v zagrebški nadškofiji, čeprav meja med Slovenijo in Hrvaško na tem mestu sploh ni sporna.

Naslednji korak k samostojnosti na cerkvenem področju je bila **ustanovitev Slovenske pokrajinske škofovske konference** 20. junija 1983, čeprav so slovenski škofje seveda zaradi takratnih političnih razmer še naprej ostali člani jugoslovanske škofovske konference. Samostojnost slovenske škofovske konference, ki se je po osamosvojitvi Slovenije **ločila** od jugoslovanske, je Sveti sedež priznal presenetljivo pozno, namreč šele 19. februarja 1993.³⁸ Presenetljivo zato, ker je bil Vatikan 13. januarja 1992 med prvimi, ki je uradno priznal samostojnost Slovenije in z njo navezal diplomatske stike (8.2.1992). S svojo diplomacijo pa je bistveno pomagal k priznanju neodvisnosti Slovenije s strani Evropske skupnosti. V tem pogledu se pač ni izkazala takratna slovenska diplomacija.

"Naša želja je", je zapisal papež Pavel VI. v svoji buli, s katero je leta 1968 ustanovil slovensko cerkveno pokrajino, "da ostane ta konstitucija (o ustanovitvi slovenske metropolije) v veljavi sedaj in v bodoče in to tako, da bodo tisti, ki jih zadeva, verno izpolnjevali vse, kar je z njo določeno ..."³⁹ Naj mar v teh papeževih besedah vendarle slutimo zagotovilo, da se tokratni ljubljanski metropoliji ne bo godilo kot prvi, ki je bila leta 1807 ukinjena?

Seveda bi se morali sedaj ob koncu tega prikaza vprašati še po bilanci 25-letnega življenja in delovanja slovenske metropolije. Vprašati bi se morali, ali je opravičila svojo ustanovitev in svoj obstoj?

Iz že povedanega je mogoče slutiti, da je odgovor na to vprašanje nedvomno pozitiven. Za podrobno analizo tega obdobja in predvsem za analizo navzočnosti in delovanja slovenske metropolije v življenju slovenske Cerkve in slovenskega naroda kot takega, pa si bo potrebno vzeti več časa in podrobneje analizirati tudi življenje in delo ter vlogo in pomen prvih dveh slovenskih metropolitov, pesnika in pravnika dr. Jožefa Pogačnika (1963-1980), ter bistrega in uglednega moralnega teologa dr. Alojzija Šuštarja (od 1980).

³⁸ Prva seja samostojne Slovenske škofovske konference je bila 22. marca 1993 v Mariboru. Za njenega prvega predsednika je bil izvoljen dotedanji predsednik Slovenske pokrajinske škofovske konference, ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar.

³⁹ AES 11/1989, 215.

Zusammenfassung

DIE KIRCHENRECHTLICHE EINTEILUNG DES SLOWENISCHEN RAUMES BIS ZUR GRÜNDUNG DER SLOWENISCHEN KIRCHENPROVINZ IM JAHRE 1968

F. M. Dolinar

Kirchenrechtlich waren die Slowenen bis zum Jahre 1968 hin fremden Metropolitene unterstellt (Aquileia, Salzburg, Veszprém, Kalocsa). Die zur Zeit Kaiser Josephs II. geplante Grazer Kirchenprovinz für die innerösterreichischen Länder wurde nie ins Leben gerufen, die an ihrer Stelle gegründete Kirchenprovinz Ljubljana/Laibach war aber nur von kurzer Dauer (1788–1807). Die erste slowenische Kirchenprovinz mit Sitz in Ljubljana und einem Suffragan in Maribor war in dem Konkordat vorgesehen, das zwischen dem Heiligen Stuhl und der jugoslawischen Regierung im Jahre 1935 geschlossen wurde. Da das Konkordat im jugoslawischen Parlament nicht ratifiziert wurde, kam es auch nicht zur Gründung der slowenischen Kirchenprovinz. Erst am 22. November 1968 gründete Papst Paul VI. die erste, zur Gänze slowenische Kirchenprovinz. Der erste Metropolit der neugegründeten Kirchenprovinz mit Sitz in Ljubljana und einem Suffragan in Maribor/Marburg wurde der Ljubljanaer Erzbischof Dr. Jožef Pogačnik. Als im Jahre 1977 noch das Bistum Koper/Capodistria von dem Triester getrennt und der Kirchenprovinz Ljubljana angeschlossen wurde, war endlich das ganze Gebiet der Republik Slowenien (mit Ausnahme von der Pfarre Razkrižje, die noch immer dem Zagreber/Agramer Bistum untersteht) dem slowenischen Metropoliten in Ljubljana unterstellt. Dadurch ging der beinahe tausendjährige Traum der slowenischen Katholiken von einer kirchenrechtlichen Selbständigkeit innerhalb der katholischen Kirche in Erfüllung.